

Forenzična lingvistika v kriminalističnem preiskovanju

Peter Umek¹, Petra Čarman²

V prispevku so predstavljeni pri nas malo znana forenzična lingvistika in njena pomembnejša področja, kot so forenzična fonetika, semantika, pragmatika, predvsem pa forenzična stilistika, sociolingvistika in psiholingvistika. Forenzična stilistika nam omogoča ugotavljanje avtorstva pisca besedila, spoznanja sociolingvistike in psiholingvistike so uporabna pri sestavi osebnostnega profila neznanega storilca kaznivega dejanja, če storilec komunicira s policijo, mediji, žrtvami (grozilna pisma, razna sporočila). Predstavljena je tudi novejša analiza SMS-sporočil.

Članek poroča o rezultatih pilotske študije, s katero smo preverjali, koliko so laiki sposobni ugotoviti nekatere demografske in druge osebnostne značilnosti iz besedila anonimnega pisca. Študenti Fakultete za varnostne vede so bolje od slučaja ugotavljali spol, starost in izobrazbo neznanega pisca, manj uspešni pa so bili pri ugotavljanju drugih osebnostnih lastnosti piscev.

Rezultati študije nakazujejo, da bi kriminalisti, ob primernem izobraževanju in usposabljanju, lahko sami opravili vsaj osnovno sociolingvistično in psiholingvistično analizo.

Gljučne besede: forenzična lingvistika, forenzična stilistika, sociolingvistika, psiholingvistika, profil pisca.

UDK: 801 + 340.6 : 343.982.3

1 Uvod

V kriminalistiki velja, da praktično ni zločina brez sledi. A v današnjem času, ko se je skoraj nemogoče izogniti kriminalnim TV-serijam, kot so *Zakon in red* in *Na kraju zločina*, se je veliko storilcev kaznivih dejanj že naučilo, da je pametno, če pri tatvini ali ropu, na primer, uporabljajo zaščitne rokavice, razen če hočejo za seboj pustiti prstne sledi za preiskovalce. Veliko težje je zakriti uporabo besedišča, ki običajno ni zavestno nadzorovano (Warrell, 2006).

Sledi so različne in tako je sled lahko tudi jezik v govorjeni ali pisni obliki. Dokumente, zapise, sporočila, dnevnik in podobno lahko najdemo na kraju dejanja kot posreden dokaz, v nekaterih primerih (grožnje, izsiljevanje, ponarejanje, lažne prijave ipd.) pa je zapisano besedilo ali posnetek govora edino, s čimer razpolagamo.

Da so besedila tiha, kot so tihi Finci, je mit, a nedvomno drži, da besedila, tako kot Finci, svojih skrivnosti ne razkrijejo prav vsakomur (Coulthard, 1998). V prispevku se bomo zato

poskušali dokopati do skrivnosti, ki nam jih lahko s pomočjo forenzičnih preiskav jezikovnih sledi razkrijejo različni teksti. Za kriminalistično preiskovanje so pomembne predvsem stilistične, sociolingvistične in psiholingvistične preiskave. Stilistične preiskave so usmerjene na stil zapisa (stilistika), sociolingvistične in psiholingvistične pa na vsebino. Stilistična analiza je rigorozna in natančna, zato so lahko njeni izsledki tudi dokaz pri razreševanju spornega avtorstva na sodišču, seveda pa mora tako analizo narediti sodni izvedenec. Za psiholingvistiko in sociolingvistiko je značilna interpretativnost, zato take ugotovitve nimajo dokazne vrednosti, vsekakor pa so koristne za kriminalistično preiskavo (McMenamin, 2002).

Jezik je pojav z osupljivo širino, možnostmi in zmogljivostjo, ki človeku omogoča, da se izraža na najrazličnejše načine – posredno ali neposredno, simbolično, v narečju, pogovorno ali knjižno, v maternem ali tujem jeziku, v verzih, ob melodiji, ustno, pisno ali s kretnjami, z različnimi toni, s tehničnimi pripomočki itd. Podobno kot lahko o človeku marsikaj sklepamo iz njegovega vedenja, urejenosti, dela, socialnih stikov, lahko tudi iz njegove uporabe govorjenega ali zapisanega jezika domnevamo o nekaterih njegovih značilnostih. Lahko bi rekli, da je jezik eno izmed ogledal človeka, ki tako lahko omogoča tudi njegovo identifikacijo. Pri tem pa je treba poudariti, da je forenzična lingvistika usmerjena v analizo vsebine, uporabo besed, slovnice posebnosti in ne v analizo pisave, s katero se ukvarja

¹ Dr. Peter Umek je redni profesor za kriminalistično psihologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

² Petra Čarman je diplomirana varstvoslovka.

grafologija. Res pa je tudi, da se lahko lingvistična in grafološka spoznanja dopolnjujejo, seveda če se analizira rokopis.

1.1 Opredelitev forenzične lingvistike

Forenzična lingvistika je uporabna veja lingvistike. Je znanstvena študija jezika, uporabljena v forenzične namene in v forenzičnem kontekstu (McMenamin, 2002), s katero se praviloma ukvarjajo strokovnjaki z jezikoslovno izobrazbo. Vključuje znanja o vzorčenju zvokov govora (tonologija), sestavljanju besed (morfologija), združevanju besed v stavek (sintaksa) in združevanju stavkov, ki v nekaterih primerih zajema tudi znanje o tem, kdo začne pogovor (diskurz). Prav tako je pomembno znanje o pomenu besed (semantika) in tudi o njihovem prenesenem pomenu, ki je po navadi drugačen od tistega, ki ga je moč najti v slovarjih (pragmatika), ter spreminjajoči se naravi in variabilnosti jezika, kamor spadajo tudi narečja. A Roger Shuy, »oče forenzične lingvistike« v ZDA, razlaga, da forenzični lingvist, ki analizira določen primer, ne more vnaprej predvideti, katera znanja iz lingvistike bo uporabil; nekje bo to znanje sintakse, spet drugje tonologije, včasih pa nekakšna čudna mešanica vsega po malem (Geracimos, 2006).

Forenzični lingvisti so večinoma svetovalci oziroma izvedenci, ki so poklicani, da svoja znanja uporabijo tako v civilnih kot v kazenskih postopkih. V glavnem iščejo vzorce oziroma pomanjkljivosti v vzorcih jezika, v sporočilih. Opozoriti moramo, da analiza pisave (grafologija), z namenom določevanja osebnostnega profila, nikakor ne spada v njihovo področje dela, prav tako kot to velja za preučevanje fizičnih aspektov dokumentov ali zvočnih zapisov (Geracimos, 2006).

In kako poteka delo forenzičnega lingvisti? Preden forenzični lingvist začne delati, si največkrat postavi tri vprašanja, na katera poskuša z analizo besedila odgovoriti:

1. O čem »govori« določeno besedilo?
2. Kaj nam sporoča?
3. Kdo je avtor?

Kot smo že omenili, v iskanju odgovorov na ta vprašanja svoje znanje in uporabo tehnik črpa iz ene ali več podkategorij lingvistike: fonetike ali fonologije, leksikologije, sintakse, semantike in pragmatike in analize diskurza in teksta (Coulthard, 1998).

1.2 Področja forenzične lingvistike

Posnetki intervjujev, telefonskih klicev in pogovorov, ki so velikokrat slabe kvalitete, so lahko vseeno pomemben indic. V

takih primerih je prvo, kar želi preiskovalec izvedeti, preden se odloči, ali je sled relevantna, kaj je bilo na posnetku sploh rečeno. **Forenzični fonetik** lahko tu odigra pomembno vlogo, tako z izboljšanjem kvalitete posnetka kot z dekodiranjem pomembnih, a nerazumljivih besed in fraz. Lahko se zgodi, da prepisovalec sliši eno, medtem ko strokovnjak z izurjenim sluhom in sofisticiranim orodjem dojame nekaj popolnoma drugega (Coulthard, 1998). Zmožnost razlikovanja in identificiranja glasov spada v področje *avditivne fonetike*, ki je del forenzične fonetike (McMenamin, 2002).

Primer: V prepisu pogovora policije z osumljencem umora, ki je imel močan indijski naglas in je uporabljal kar nekaj narečnih posebnosti, je bilo navedeno, da je osumljenec izjavil, da je »šel na vlak« in »moškemu odstrelil glavo«; forenzični fonetik pa je uspel razbrati, da je obtoženi pravzaprav izrekel veliko bolj nedolžen stavek: da je »moškemu pokazal karto« (Coulthard, 1998, str. 118).

Druga podskupina forenzične fonetike je *akustična fonetika*, ki se ukvarja z identifikacijo govorca in razločevanjem značilnosti glasov. Z ustreznimi instrumenti se lahko določita celo višina in teža govorca. Akustična fonetika preučuje tudi učinke intoksikacije, stresa na govor ter razločevanje glasov od šumov ozadja (McMenamin, 2002).

Forenzična semantika se ukvarja z interpretiranjem besed, besednih zvez, stavkov in tekstov, predvsem v zakonih. Uporabna je takrat, kadar je pomen pravnega jezika težko razumljiv. Tako Coulthard (1998) navaja, da so avstralska in angleška sodišča kar v 40 odstotkih primerov zahtevala sklep glede pomena določenega dela zakonodaje, še preden so lahko začela sojenje. Zanimivo pa je, da sodniki pri tem niso bili najbolj naklonjeni pomoči lingvistov.

Primer: Coulthard (1998) v članku o delu lingvistov opisuje primer G. Grandersona, ki je leta 1994 prišel celo do Vrhovnega sodišča ZDA. Granderson je namreč priznal krivdo za kaznivo dejanje uničevanja pošte, za katero je v ZDA najvišja mogoča kazen šest mesecev zapora. Sodnik pa je Grandersonu raje naložil globo in mu prisodil pogojno kazen petih let. Granderson je kmalu po obsodbi kršil pogojni izpust zaradi posedovanja kokaina. V takem primeru zakon v ZDA sodišču nalaga, da mora »preklicati kazen pogojnega izpusta ter obsojenemu naložiti najmanj tretjino prvotne kazni«. To dejstvo pa je bilo za sodišče problem, saj če si je »prvotno kazen« razlagalo kot »pogojni izpust«, bi z izvršitvijo »najmanj tretjine prvotne kazni« lahko obsojenemu celo zmanjšali kazen, saj ta še ni odslužil dveh tretjin pogojnega izpusta. Tako se je sodnik nehote odločil – saj je menil, da nima druge izbire –, da obsojenemu naloži obe kazni »20 mesecev« (kar je tretjina petih let) in »kazen zapora«, čeprav je bila ta kazen več kot trikrat večja od prvotne.

Seveda pa v veliko več primerih nesporazum ne tiči v tem, kaj je imel avtor v mislih, ko je besedilo napisal, ampak kako besedilo interpretirajo druge osebe, običajni državljani.

Primer: Oseminpetdesetletni delavec je tožil zavarovalniško agencijo, ki mu ni hotela izplačati invalidske pokojnine, saj je menila, da je delavec ob odgovarjanju na vprašanja v prijavnem formularju lagal. Primer enega izmed omenjenih vprašanj je:

Imate kakšno poškodbo? ... Izgubo vida ali sluha? ... Ste izgubili kakšno okončino? ... Ste pohabljeni ali kako drugače deformirani? ... Če je odgovor da, pojasnite ...

Zavarovalniška agencija je v obrambo navedla, da je moški lagal, ko je na navedena vprašanja odgovarjal z »ne«, saj je bil »predebel, imel je visoko raven holesterola in občasne bolečine v hrbtenici«, čeprav ni nasprotovala delavčevemu pojasnilu, da omenjene zdravstvene težave niso bile nikoli vzrok, da bi moral vzeti bolniški dopust. Lingvistična strokovnjakinja pa je menila, da bi zaradi nejasnosti pojma »poškodba« vsak sodelujoči bralec (zaradi naslednjih podvprašanj) besedo postavljaj v kontekst sorazmerno resnih fizičnih stanj, ki človeka onesposobijo za delo. Glede na to je argumentirala, da delavec z odgovorom na vprašanja ni lagal, ampak je z »ne« odgovoril »primerno in v dobri veri«, čeprav je avtor besedila imel v mislih bolj obsežen pomen pojma. Ne glede na to je sodnik razsodil v korist zavarovalniške agencije (Coulthard, 1998).

Tudi **forenzična pragmatika in analiza diskurza** sta pomembni v sodnih postopkih. Uporabljata se na primer pri analizi priznanj, groženj, zanikanj, obrekovanj, krivega pričanja in podobnih primerov. Pristopi, ki jih forenzični lingvist lahko uporabi, so odvisni od narave teksta, ki ga mora analizirati.

Pri analizah zapisnikov (na primer priznanj) lahko forenzični lingvist uporabi metodo razlikovanja med govornim in napisanim jezikom. Govorjeni in napisani jezik se razlikujeta v več načelih organizacije in jih običajno lahko med seboj ločimo po posameznikovi uporabi besednjaka in slovnice. Na splošno je moč opaziti, da v govornem jeziku prevladujejo kratke povedi, skromnejši besedni zaklad ter opis dogodkov – kot skupek procesov – s pomočjo glagolov. Za pisani jezik pa so značilni daljše povedi, veliko boljši besedni zaklad ter opisovanje dogodkov – kot rezultatov – s pomočjo samostalnikov (Coulthard, 1998).

Lingvisti so tudi opazili, da se jezik pri posamezniku lahko razlikuje glede na kontekst, v katerem ga ta uporablja, kot tudi glede na temo, o kateri govori. Tako lahko na primer policist na dolžnosti izbira med celo vrsto fraz, ki bodo izrazile njegov status. Včasih se da iz besedila celo razbrati, v kakšnem

kontekstu je bil dokument napisan, ali je bil napisan na kolenu v premikajočem se vozilu, ali pa na delovni mizi v sorazmerni tišini policijske postaje (Coulthard, 1998).

Del forenzične lingvistike je tudi **prevajanje pisnih dokumentov in tolmačenje govornega jezika**.

Za kriminalistično preiskovanje je najzanimivejša **forenzična stilistika**, ki temelji na dejstvu, da je isti pomen mogoče izraziti na več različnih jezikovnih načinov, in posameznik ali skupnost neko jezikovno varianto uporabi vedno, občasno ali pa nikoli.

Primer: Oseba s Štajerskega konsistentno uporablja besede sestrič namesto bratranec; nekdo vztrajno zapisuje Novo Mesto, čeprav je pravilno Novo mesto; naštevanje lahko zaključimo s tremi pikami (...), kraticami (idr., itd., ipd.), kratice lahko tudi izpišemo.

Za forenzične namene je pomembno dejstvo, da niti dva posameznika ne uporabljata jezika na popolnoma enak način, vsakdo ga uporablja po svoje, kakor ga je ponotrnil in z rabo utrdil. To dejstvo dopušča možnost, da bi lingvisti lahko razvili metodo lingvističnega odtisa (angl. *linguistic fingerprinting*) – z drugimi besedami, da bi identificirali govorca/pisca s pomočjo njegovega lingvističnega »odtisa«, kot je to delno že mogoče z analizo podpisa. Vendar je praksa še daleč za teorijo, saj nihče še ni odgovoril na vprašanje, kolikšna količina podatkov je potrebna za karakterizacijo posameznikovega individualnega načina uporabe jezika niti kako naj bi se taki podatki analizirali in shranili. Zato v realnosti tako koncept lingvističnega odtisa ni v nikakršno pomoč, včasih lahko celo zavaja (Coulthard, 1998; Gudjonsson in Haward, 1998).

Coulthard in Johnson (2007) se strinjata, da naloga forenzičnega lingvisti ni identifikacija avtorja besedila iz milijonske populacije samo na podlagi lingvističnih dokazov, ampak izbor (in seveda tudi izločitev) avtorja besedila iz manjšega števila kandidatov, običajno manj kot ducat, in v večini primerov celo samo izmed dveh mogočih kandidatov. Forenzična stilistika se tako posveča predvsem primerom spornega avtorstva. Z natančno stilistično analizo, ne glede na variacije v posameznikovem jeziku, določi stil pisca besedila. Analizira besedilo neznanega avtorja (sporno) in primerjalno besedilo znanega avtorja. Postopek primerjave stilov obeh besedil potencialno omogoča identifikacijo pisca, seveda z določenimi omejitvami. Pri določevanju avtorstva sporočil ali pisnih dokumentov so ključnega pomena identifikacija vzorcev sloga pisanja, pravopisnih napak in jezika, razmika med besedami, postavljanje ločil ter analiza pogostnosti uporabe funkcionalnih besed, kot so na primer »od/zaradi«, »in« ter »če/čeprav/ali« (Sadler, 2008a).

Primer: Policist Garry Weddell je upal, da mu bo s pomočjo uprizoritve samomora žene Sandre uspelo prikriti umor. A oče treh otrok je bil po preiskavi policije, ki ni verjela, da si je ga. Weddell sama vzela življenje, vseeno obtožen umora.

Go. Weddell so 31. januarja 2007 našli mrtvo v garaži, z vrvo okrog vratu. Med preiskavo je policija prišla do zaključka, da ga. Weddell ni napisala domnevnega samomorilnega pisma, ki so ga našli ob njenem truplu. Kriminalisti so namreč ugotovili, da ga je napisal njen mož policist in ga natisnil s pomočjo družinskega računalnika.

Ko se je forenzični lingvist lotil pregledovanja pisma, je opazil, da se začne z »Garry.«. Pika takoj za prvo besedo se mu je zdela zanimiva. Izvedencu se je zdelo čudno, da bi se ga. Weddell na koncu pisma, namenjenega možu, podpisala z imenom in priimkom. Vprašal se je, zakaj se ni enostavno podpisala »Sandra«. Njen mož se verjetno ne bi spraševal, katera Sandra bi mu lahko napisala to pismo? Po analizi pisem obeh zakoncev je izvedenec razločil med dvema zelo različnima stiloma pisanja. Povedi g. Weddella so bile kratke in so hitro prišle k bistvu, medtem ko so bile povedi ge. Weddell kar precej daljše, ena sama poved je zajemala več kot 130 besed. Ugotovil je tudi, da je bila ga. Weddell nagnjena k precej liberalni uporabi vejic, pomišljajev in podpičij. Imela je navado nizanja celih povedi, ki jih je ločevala z vejicami (O'Donoghue, 2009).

Forenzična stilistika se v praksi sooča z naslednjimi preiskovalnimi situacijami:

- v primeru enega mogočega osumljenca se primerja stil spornega besedila s stilom primerjalnih besedil, ki jih je napisal znani osumljenec (model podobnosti);
- v primeru več spornih zapisov (na primer anonimnih pisem), kjer se postavlja vprašanje, ali so vsi zapisi delo istega avtorja, se uporabi model konsistentnosti. Primerjajo se stili spornih besedil;
- populacijski model se uporablja v primeru, ko se pojavi več mogočih piscev. Stil spornega besedila se primerja s stili primerjalnih besedil vseh osumljenцев.

Kako se izvaja stilistična analiza? V prvi fazi stilistične analize se določi norma, za katero lingvist presodi, da jo pisec upošteva. Normo opredeljujejo pravila, ki jih sprejemajo v neki govorni skupnosti.

Primer: prekmursko narečje:

- norma: piška,
- variacija znotraj norme: pitka,
- deviacija od norme: kokoš.

Analiza besedila se v postopku stilistične analize opravi tako na kvalitativni kot na kvantitativni ravni. Pri kvalitativni analizi lingvista zanima, katere jezikovne variante (kazalniki stila) se pojavljajo v besedilu, kako se pojavljajo in zakaj. Kazalniki stila so na primer oblika besedila, uporaba ločil, črkovanje, skladnja (vrinjeni stavki, vrste vprašanj, raba pasiva ipd.), besedni zaklad, napake in popravki.

Primer: Po ugrabitvi dojenčka znamenitega polkovnika Lindbergha iz leta 1932 so ugrabitelji pustili opozorilno pismo z zahtevo po odkupnini. Kasneje sta zakonca Lindbergh prejela še nekaj pisem, v katerih so se pojavljale podobne slovnične napake in napake črkovanja. Tako je avtor pisem pogosto pravilno zapisal težje besede (na primer hazardous – nevaren), napačno pa lažje in bolj običajne (mony namesto money – denar). Izrazoslovje in napake v teh sporočilih so kazali na avtorja, ki je bil verjetno rojen v Nemčiji in naj bi tudi govoril z nemškim naglasom. To so sklepali po nemški besedi »gut«, ki je sicer podobna angleški »good« (obe besedi pomenita dobro). Te ugotovitve so nekoliko zožile krog preiskave, vendar ugrabitelja vseeno niso prijeli na podlagi teh ugotovitev. Aretirali so ga, ko je skušal unovčiti bankovec, ki ga je prejel kot odkupnino. Hauptman, po rodu Nemeč, je imel le osnovno izobrazbo in je bil že znan kršitelj zakonov. Kasneje so našli otrokovo truplo, zakopano približno kilometer od kraja ugrabitve (Swanson in drugi, 1992).

Kvantitativna analiza je dopolnitev kvalitativne analize. S pomočjo statističnih metod se ugotavlja, kako pogosto avtor uporablja določene jezikovne variante.

Veljavnost stilistične analize je odvisna od dolžine preiskovanega besedila, količine primerjalnega materiala, njegovega konteksta in teme. Lahko pa se zgodi, da že v kratkem besedilu najdemo stilistične posebnosti, ki zadostujejo za identifikacijo pisca, na primer nekdo namesto besede fen piše fem ali namesto bombon vztrajno piše bonbon.

2 Forenzična sociolingvistika

Sociolingvistika je nauk o družbeni stratifikaciji jezika, o kovariacijah jezikovnih in socialnih struktur. Ukvarja se z vprašanji, kako spol, starost, poklic in drugi družbeni dejavniki kovariirajo z jezikom. Razlike v jeziku je mogoče najti med (Smith in Shuy, 2002; Corney, 2003):

- spoloma,
- različnimi starostnimi skupinami,
- ljudmi z različno stopnjo izobrazbe,
- ljudmi z različnim geografskim poreklom,
- ljudmi z različnim etničnim ozadjem ali stopnjo pozna-

vanja uporabljenega jezika (na primer angleščina kot materni jezik nasproti angleščina kot tuji jezik).

Za forenzični namen je pomembna uporaba teh spoznanj v obratni smeri, ko lahko iz jezikovnih značilnosti besedila sklepamo o starosti, spolu, narodnosti, pripadnosti neki družbeni skupini, kraju prebivanja in podobnem, kar je lahko pomemben indic v kriminalistični preiskavi.

Primer: Roger Shuy rad pove zgodbo o pismu, v katerem je avtor zahteval kupnino. Takoj ko je Shuy pismo prvič prebral, je preiskovalce vprašal, ali je na seznamu njihovih osumljenecv dobro izobražen moški iz mesta Akon v državi Ohio. Odgovor na vprašanje je bil pritrdilen, in policisti so krivca naglo prijeli. Kako je Shuy uspelo? Najprej, osumljeni je v pismu napačno črkoval lahke besede (na primer cop – policist), težje besede (na primer precious – dragocen) pa je črkoval pravilno. Ta podrobnost je Shuy razkrila, da je osumljenec skušal zakriti svojo inteligentnost in izobrazbo. Kako pa je Shuy določil mesto prebivanja? Osumljenec je pri opisovanju ozkega traku zemljišča med pločnikom in robnikom uporabil frazo »hudičeva pista« (v pismu je bralcu dajal napotke, naj denar pusti v nabiralniku na hudičevi pisti). Ta fraza pa je očitno značilna za Akon (Warrell, 2006).

Čeprav so očitni indici, ki jih lahko opazimo v sporočilu (na primer avtoričino sklicevanje na njeno nosečnost), velikokrat legitimni, je treba vselej preveriti, ali obstaja možnost, da avtor sporočila želi prikriti svoj pravi **spol** (Smith in Shuy, 2002). To je razmeroma težko, saj je bilo ugotovljeno, da se pri moških in ženskah aktivirajo različni deli možganov pri uporabi jezika, kar se odraža v drugačnem načinu sporazumevanja. Razlike med spoloma obstajajo v pisni in besedni komunikaciji (Corney, 2003).

Tako so ugotovili, da moški pišejo daljša besedila, delajo pa več slovničnih napak kakor ženske. V besedila vnašajo primere iz športa, prisotno je tudi namigovanje na spolnost. Uporabljajo več številčnih besed (tri, deset, sto), značilno za njih je tudi neposredno izražanje mnenja. Ženske uporabljajo več glagolov, povedi so krajše, nekatere besede večkrat ponovijo. Rade uporabljajo osebne in svojilne zaimke (jaz, moja), sklicujejo se na čustva, dajejo poklone in uporabljajo vljudnostne fraze (Corney, 2003).

Raziskovalci opozarjajo, da so razlike med spoloma v načinu komuniciranja veliko očitnejše, kadar moški komunicirajo z drugimi moškimi, in obratno – kadar ženske komunicirajo z drugimi ženskami. Kadar moški komunicirajo med sabo, večkrat navajajo dejstva ter uporabljajo bolj akcijsko usmerjene glagole, prav tako pa so bolj prepirljivi, žaljivi, sarkastični in samopromocijski. Medtem ko se ženske v komunikacijah z

drugimi ženskami raje izpovedujejo, izražajo dvom, se opravičujejo in postavljajo vprašanja. Kadar se s kakšno izjavo ne strinjajo, namesto da bi to odkrito tudi povedale oziroma napisale, raje samo predlagajo drugo rešitev (Corney, 2003).

Postavlja se tudi vprašanje, ali moški in ženske lahko ustvarijo vtis, da je tekst napisala oseba drugega spola. Rezultati raziskav so pokazali, da so udeleženci, ko so hoteli ustvariti identiteto nasprotnega spola, pretiravali z uporabo jezika, za katerega so domnevali, da je značilen za nasprotni spol. V splošnem niso bili ravno uspešni ne pri kvantitativni ne pri kvalitativni prikrojitvi določenih značilnosti uporabe jezika (Corney, 2003).

Ne glede na obstoj nekaterih posebnosti jezika, ki naj bi bile značilne za določen spol, se je treba zavedati, da teh posebnosti ne uporablja vsak pripadnik moškega oziroma ženskega spola. Ne obstaja namreč vzorec, ki bi se mu podrejali vsi moški ali vse ženske, vedno obstajajo izjeme (Corney, 2003).

Ugotovitve o možnosti razlikovanja med spoloma iz pisnih sporočil veljajo seveda samo za tisto govorno področje, na katerem so bile raziskave narejene, in jih ne moremo splošiti. Takih raziskav v Sloveniji na žalost nisem zasledil (mogoče pa obstajajo). Navedeni podatki naj bi bili tako le spodbuda za usmeritev v tovrstna raziskovanja.

Po katerih znakih lahko lingvisti sklepajo na **starost** pisca besedila? Starost lahko določijo po uporabi besedišča in včasih tudi po skladnji, saj se jezik s časom spreminja in tako starejši velikokrat ohranijo jezik, ki so ga govorili v mladosti. V jeziku starejših lahko torej najdemo arhaizme (na primer akoda, zategadelj, zastran tega, takisto itd.). Mlajši pisci pa uporabljajo sleng. Mlajši so bolj seznanjeni s sodobno tehnologijo, zato za tehnične proizvode uporabljajo pravilne izraze, medtem ko starejši raje uporabljajo bolj poenostavljene in opisne izraze. Indic starosti pa lahko predstavljajo tudi omembe določenih oglasov, izdelkov in na primer popularnih glasbenih skupin (Smith in Shuy, 2002).

Stopnja izobrazbe se lahko razbere iz strukture stavkov kot tudi iz uporabe določenih (bolj zapletenih) besed oziroma besednih zvez. Če je v tekstu, poleg pravilne ali celo prefinjene uporabe jezika, moč najti tudi kakšne strokovne termine (na primer navtične), sklicevanje na biblijske junake itd., lahko lingvist sklepa tudi o piščevem poklicu, njegovih interesih, o verski orientaciji ipd. (Smith in Shuy; 2002).

Čeprav se v današnjem času ljudje selijo dokaj pogosto, njihov jezik nemalokrat obdrži določene ostanke narečja regije, iz katere izhajajo. V pisnih sporočilih je tako sled težje najti, a nam uporaba besedišča (izbor besed) in slovnice avtorja sporočila lahko da namig o njegovem **geografskem izvoru**.

Vprašanje, **kako dobro** avtor sporočila **obvlada jezik**, v Sloveniji mogoče ne pride toliko do izraza kot na primer v angleško govorečih državah, a v času globalizacije to vprašanje postaja vse bolj relevantno. In kako lahko lingvist ugotovi, ali je jezik, ki ga je avtor uporabil v sporočilu, njegov materni jezik ali ne? Corney (2003) meni, da je pri uporabi tujega jezika zelo težko prevajati slengovske besede in idiome. Zaradi razlik, ki se pojavljajo v pravih slovnice, avtorji, ki uporabljajo tuji jezik, velikokrat stavke prevajajo dobesedno. Lahko se tudi zgodi, da delajo več značilnih pravopisnih in slovničnih napak.

Sociolingvistična analiza je včasih razmeroma enostavna. Tako lingvist kaj hitro ugotovi, da oseba, ki ni končala osnovne šole, ni zmožna napisati smiselnega priznanja policiji, ki bi vsebovalo stavek: »Potem se je storilec kaznivega dejanja približal mojemu prevoznemu sredstvu.« Lahko pa je sociolingvistična analiza precej bolj komplicirana, kot je na primer pri določanju posameznih narečij in geografskih razlik med nekaterimi besedami ali frazami, ki jih ni vedno moč najti v slovarju (Geracimos, 2006).

3 Forenzična psiholingvistika

Psiholingvistika je aplikativna veja lingvistike, ki se ukvarja s človekom v procesu komunikacije. Preučuje intelektualno-emocionalne in fiziološke pojave pri sprejemanju in oddajanju sporočil. Pri svojem preučevanju upošteva spoznanja lingvistike, psihologije, sociolingvistike (ki preučuje jezik v socialnem kontekstu) ter biologije.

Psiholingvistika preučuje odnos med jezikovnimi ravninami in psihološkimi procesi. Na osnovi teh odnosov lahko ocenimo psihično stanje osebe, ki je nekaj napisala ali povedala. Sklepamo lahko na miselnost, temperament, motive, čustva, njeno resnicoljubnost, nevarnost nasilja ipd. Vse to se ocenjuje na podlagi analize vsebine, ne na podlagi oblike črk, kar je domena grafologije (Horvat, 2005).

Forenzična psiholingvistika je pravzaprav uporaba psiholingvističnih spoznanj v forenzične namene. Tako forenzični psiholingvisti raziskujejo odnos med jezikom grozilnih komunikacij in nevarnostjo, da oseba, ki grozi, svoje grožnje tudi uresniči. Smith in Shuy (2002) ugotavljata, da je forenzično lingvistiko moč aplicirati pri:

- ocenjevanju groženj;
- ocenjevanju verodostojnosti pričanja (kriterijska vsebinska analiza);
- pojavu nasilja na delovnem mestu.

Forenzična psiholingvistika je uporabna pri analizi ziranju (**oceni tveganja**) tako pisnih kot ustnih groženj.

Preiskovalcem poleg stopnje tveganja za uresničitev grožnje avtorja nudi vpogled v avtorjevo motivacijo in osebnost. Nema lokrat pa se v praksi pojavi tudi potreba po **oceni verodostojnosti izjav** prič in celo žrtev. Lahko se namreč zgodi, da žrtev posilstva ali zalezovanja o svoji viktimizaciji laže. Analiza sporočil in pism z grožnjami (z namenom določanja avtorjeve identitete) lahko pripelje do indicev, da je sporočila napisala žrtev sama. Analiza izjav pa se večkrat uporablja za ocenjevanje verodostojnosti izjav prič ali osumljencev, kjer znanje forenzične psiholingvistike preiskovalcem pomaga pri analizi intervjuvančevih besed ter manjkajočih informacij z namenom določanja najboljšega pristopa k nadaljnjemu intervjuju.

V zadnjih letih so se mediji začeli posvečati tudi temi nevarnosti nasilja na delovnem mestu. Nesrečni ali odpuščeni delavci, ki ubijejo svoje sodelavce, ter nekdanji zakonski ali intimni partnerji, ki se želijo žrtvi maščevati na njenem delovnem mestu, postajajo vse bolj pereč problem (Smith in Shuy, 2002).

Primer: Teorija »snap« oziroma »kar naenkrat se mu je strgalo« je v medijih kar hitro postala priljubljena, a so organi kazenskega pregona prišli do spoznanja, da je uporaba jezika storilca kaznivega dejanja na delovnem mestu indic, ki lahko razkrije storilčevo razmišljanje o nasilnem vedenju, še dolgo preden do njega dejansko pride. Nezadovoljni delavci so namreč pred nasilnim dejanjem na delovnem mestu večkrat izrazili svojo slabo voljo. To nezadovoljstvo je bilo po navadi (lahko samo verbalno) usmerjeno na določeno tarčo. Ko se je delavčeva jeza čez čas začela stopnjevati, so se čustva začela tudi vse bolj izražati v njegovem vedenju. Nekateri storilci so tik pred izvršitvijo kaznivega dejanja celo specifično obrazložili, da si mislijo kupiti oziroma prilastiti orožje. Prav tako pa so večkrat tudi opisovali, kako se bodo določeni osebi maščevali (Smith in Shuy, 2002).

Na žalost se indici, ki bi nam lahko razodeli bližajoče se nasilje na delovnem mestu, nema lokrat spregledajo, vse do trenutka, ko do nasilnega dejanja dejansko pride. Potem sodelavci storilca včasih povedo, da so se v njegovi bližini že nekaj časa počutili nelagodno ali pa da jih je bilo celo strah. Z osnovnim usposabljanjem s področja psiholingvistike bi tako lahko menedžerji in organi kazenskega pregona delavce usposobili prepoznati in preventivno javiti znake nevarnosti (Smith in Shuy, 2002). Mogoče bi lahko s pomočjo psiholingvističnih analiz prepoznali tudi potencialne množične morilce (množični umori na šolah, ki so se začeli pojavljati tudi v Evropi), ki na spletnih straneh objavljajo svoje poglede na »pokvarjeni svet«. Problem pa je, da je različnih objav na spletnih straneh nepregledno število, in tudi če jih kdo prebere, jim ne pripisuje posebnega pomena.

4 Forenzična analiza SMS-sporočil

Na razširitev uporabe lingvistične analize vpliva tudi napredek tehnologije. Lingvistično analizo so začeli uporabljati tudi v primerih sporne e-pošte ter SMS-sporočil (Townley, 2004).

Takih primerov je vedno več, še posebej na področju elektronske komunikacije – SMS-sporočil, pogovorov prek internetnih klepetalnic ter e-pošte, kjer so se po izkušnjah zadnjih desetih let lingvisti dokazali za precej uspešne. Uporaba SMS-sporočil in e-pošte postaja vse bolj popularna oblika komunikacije in tako tudi v povezavi s kriminalno dejavnostjo (Sadler, 2008b; Davis, 2008).

Z uveljavljenimi preiskovalnimi forenzičnimi metodami se lahko določi, kje je bil telefon, ko je bilo določeno sporočilo poslano, ne more pa se razkriti, kdo je to sporočilo napisal. Tu lahko na pomoč priskoči forenzična lingvistika (Sadler, 2008b).

Pravila uporabe jezika za namen pošiljanja SMS-sporočil niso trdno določena, zato imajo posamezniki veliko večjo svobodo, da si jih priredijo sami (na primer raje uporabijo eno obliko okrajšave za besedo oziroma besedno zvezo kot pa drugo). Zanimiva lastnost SMS-sporočil je tudi njihova omejena dolžina. To lahko pomaga pri avtorjevi identifikaciji (Davis, 2008; Willis, 2008).

Primer: Devet dni po umoru Jenny Nicholl je njen morilec David Hodgson s telefona 19-letne žrtve poslal dve sporočili njenim prijateljicam, pet dni zatem pa še Jennyjinem očetu. Namen sporočil je bilo policiji in Jennyjini družini namigniti, da je Jenny še živa. Na Hodgsonovem sojenju za Jennyjin umor je tožilstvo prav ta sporočila predstavilo kot enega izmed glavnih dokazov. Kriminalisti so že med preiskavo sumili, da sporočila ni poslala Jenny. Kako so to lahko dokazali na sodišču?

Policisti so za pomoč prosili znanega forenzičnega lingvista, profesorja Malcolma Coultharda; izročili so mu prepise vseh treh sporočil iz Jennyjinega telefona kot tudi več kot sto primerov sporočil, ki jih je poslal obtoženi, ter enajst sporočil, katerih avtorica je bila Jenny. Profesorjeva prva naloga je bilo ugotoviti, ali obstaja dokaz, da je Jenny res poslala zadnja tri skrivnostna sporočila. Na prvi pogled je bilo videti, da bi sporočila lahko poslala Jenny. Prejemniki so pozneje na sodišču povedali, da so dvomili o avtentičnosti sporočil, a za Ann Nicholl, Jennyjino mamo, so sporočila bila tako pristna, da je hčerko iskala na vseh v sporočilih omenjenih krajih. Profesor pa je hitro odkril nekatere razlike. Opazil je, da sta oba, tako Jenny kot skrivnostni pisec, uporabila številko 2 (*two*) namesto besede »to« (slov. do, k). Jenny med 2 in naslednjo besedo ni naredila presledka, pisec skrivnostnih sporočil pa je nare-

dil presledek. Druge razlike so bile bolj očitne. Medtem ko je Jenny v svojih sporočilih uporabljala »Im« (okrajšava za *I'm* oziroma *I am*, slov. jaz sem) in »Im not« (okrajšava za *I'm not* oziroma *I am not*, slov. jaz nisem), je bilo v skrivnostnih sporočilih lahko opaziti besedne zveze, kot sta »I am« (jaz sem) ter aint (angl. pog. jaz nisem). Ko je Jenny uporabila besede »my« (moj), »cu« (okrajšava za *see you*, se vidiva) in »fone« (okrajšava za *telephone*), so se v zadnjih treh sporočilih namesto slednjih pojavile besede »me«, »cya« in »phone«.

Tako je Coulthard zaključil, da je malo verjetno, da bi zadnja tri sporočila napisala Jenny.

Moral je tudi ugotoviti, ali je tri zadnja sporočila poslal Hodgson. Za to je profesor uporabil obtoženčeve primere sporočil kot tudi dve poslovljni pismi ter tekste, ki jih je napisal na zahtevo policistov. Coulthard je odkril kar nekaj podobnosti med njimi in tremi spornimi SMS-sporočili. Narobe črkovana beseda »off«, samo z enim f, se je pojavila tako v poslovljnih sporočilih kot tudi pri zadnjih treh sporočilih, poslanih iz Jennyjinega telefona. Med pisanjem teksta za policijo je Hodgson celo prosil policista za pomoč pri črkovanju te besede. Beseda »might« je bila prav tako napisana narobe, kot »mite«, tako v spornih sporočilih kot v Hodgsonovih besedilih. Prav tako je Coulthard uspel najti povezavo med pomanjkanjem apostrofov v skrajšanih glagolih, kot sta »aint« (pravilno *ain't*) in »didnt« (namesto *didn't*).

Profesor je zaključil: »Z lingvističnega vidika ni mogoče zagotovo reči, da je sporočila poslal Hodgson, upam pa si trditi, da so si teksti v več podrobnostih tako podobni, da Hodgson gotovo spada v majhno skupino ljudi, ki bi lahko bili njihovi avtorji.« Njegovi zaključki so za tožilce pomenili, da je Hodgson poskušal kopirati Jennyjin stil pošiljanja SMS-sporočil, a je zaradi naglice oziroma slabo preučenega stila vseeno naredil nekaj napak.

Jennyjine prijateljice so na razpravi povedale, da niso razumele nekaterih referenc v sporočilih. Prav tako je mama 19-letnice dodala, da je včasih delala na policijski postaji in da njena hči policistov nikoli ne bi klicala »pigs« (prašiči).

V povezavi z drugimi dokazi je tožilstvu uspelo dokazati, da je Hodgson res umoril Jenny ter poslal zadnja tri SMS-sporočila z njenega telefona z namenom, da zakrije svoj zločin. Porota ga je soglasno obsodila na kazen 18 let zapore (Willis, 2008).

Lingvistična analiza pa se vedno bolj uporablja tudi pri bolj vsakdanjih policijskih preiskavah. Tako policija že v manj pomembnih primerih, kot so na primer avtomobilske nesreče, zasega mobilne telefone kot potencialno pomembne dokaze. Analizirajo SMS-sporočila in ugotavljajo avtorja teh sporočil, kar je v nekaterih primerih pomembno (Sadler, 2008b).

Psiholingvistični profil je očitno koristen v več preiskovalnih situacijah, a Smith in Shuy (2002) menita, da je njegov potencial še veliko večji. Poleg že omenjenih aplikacij bi ga bilo koristno uporabiti tudi pri ločevanju samomorov od zamaskiranih umorov kot tudi na področju računalniške kriminalitete. Ne glede na to, kako koristna je forenzična psiholingvistika, pa se je treba zavedati, da je sestavljanje psiholingvističnega profila precej subjektivna in interpretativna dejavnost. Prav zato je potrebna previdnost tako v fazi analize kot v fazi interpretacije, kasneje pa tudi pri sami operativni rabi psiholingvističnega profila.

5 Podatkovna baza za oceno grožen sporočil (CTAD oziroma Communicated Threat Assessment Database)

Enota za analizo vedenja (angl. *Behavioral Analysis Unit-1* oziroma *BAU1*) na Akademiji FBI nudi pomoč v protiterorističnih zadevah, ocenjevanju tveganja sporočenih groženj, pri primerih izsiljevanja, ponaredbе izdelkov, zalezovanja, požigov in bombnih napadov. Svoje storitve nudi tako FBI-ju kot drugim mednarodnim, zveznim, državnim in lokalnim izvršilnim organom ter obveščevalnim agencijam. V povezavi s temi dolžnostmi je enota uvedla tudi CTAD, angl. *Communicated Threat Assessment Database*, t. i. podatkovno bazo za ocenjevanje tveganja sporočenih groženj. Vse sporočene grožnje in druga kriminalno usmerjena sporočila, ki jih FBI prejme, se avtomatično vpišejo v CTAD, kategorizirajo, analizirajo ter ocenijo glede na njihovo potencialno grožnjo. Agenti enote BAU1 nato poiščejo podobnosti med na novo vnesenim sporočilom ter obstoječimi sporočili v bazi podatkov CTAD, določijo potencialnega avtorja, nato pa podatke posredujejo agenciji, ki jih je prosila za pomoč.

V začetni fazi načrtovanja podatkovne baze CTAD so si člani enote BAU1 zamislili zbirko dokumentov s kapaciteto besed, ki bi presegala 100 milijonov, kot tudi širok potencial iskanja, podrobno kategorizacijo in kvalifikacijo parametrov ter možnost pisanja končnih poročil. Še več, hoteli so tako lingvistično kot tudi vedenjsko usmerjeno bazo podatkov. Če bi bilo iz jezika določenega sporočila razvidno, da avtor tega predstavlja potencialno nevarnost, bi sistem avtomatično identificiral vedenjske kazalnike, jih primerjal z drugimi sporočili v bazi ter jih ocenil. Tak model baze bi tako združeval lingvistični in vedenjski koncept z namenom ocenjevanja možnosti uresničitve grožnje, omenjene v sporočilu, kot tudi identifikacije anonimnega avtorja sporočila.

Trenutno je v bazi CTAD skoraj 2500 grozilnih sporočil oziroma sporočil s kriminalno vsebino. Nekatera so dolga le nekaj stavkov, druga obsegajo 20 strani ali več. CTAD sporo-

čila loči glede na 24 kategorij – od bolj splošne narave, kot je terorizem, pa do bolj specifične, kot je spolna ali vojaška vsebina. V enoti sledijo uspešnost svojih analiz in tako zvišujejo veljavnost naslednjih analiz (Fitzgerald, 2007).

6 Veljavnost lingvističnega profiliranja

Primer: Miron, ameriški psiholingvist, ki je sodeloval s FBI, je izdelal kar nekaj analiz, ki so pripomogle k razrešitvi zapletenih primerov. Tako je analiziral sporočila serijskega morilca Davida Berkowitza, samooklicanega Samovega sina, ki je križaril po ulicah, zasledoval mlade pare in jih nato ustrelil z revolverjem. V vrsti šifriranih sporočil, ki jih je pošiljal lokalnemu časopisu, je izjavljal, da deluje po navodilih, ki mu jih sporoča sosedov pes. Miron je na osnovi socio-psiholingvistične analize že v zgodnji fazi kriminalistične preiskave izdelal profil storilca, ki se je kasneje izkazal kot ustrezen. Čeprav je nekaj očitvidcev izjavilo, da gre za moškega, starega okrog 35 let (Berkowitz je imel namreč čelno plešo), je Miron ocenil, da je morilec precej mlajši, star od 20 do 25 let. Iz morilčevih sporočil je tudi razbral, da je povprečno visok in pretežak (oboje je držalo), da je njegova mati umrla ali pa se je ločila (Berkowitz je bil posvojenec, njegova krušna mati je umrla, ko je bil star 14 let), da je njegov oče bolan ali star (bil je upokojenec) in da bo še naprej moril. Ko ga bodo končno ujeli, se sploh ne bo upiral. In to se je na koncu tudi zgodilo.

Miron (v Geberth, 2006) meni, da je tipičen socio-psiholingvistični profil, ki naj bi bil uporaben za kriminalistično preiskavo, sestavljen iz treh delov:

- **demografskega profila**, ki naj bi zajemal starost, spol, rojstni kraj in nekatere druge podrobnosti avtorja,
- **psihološkega profila**, ki naj bi vseboval motive, morebitne osebnostne lastnosti ter patologijo avtorja, ter
- **ocene tveganja** o odločenosti in sposobnosti pisca, da uresniči svoje namere (na primer grožnje).

Tak profil je mogoče izdelati v zelo redkih primerih, prav tako pa je tudi skoraj nemogoče kriminalistom ponuditi relevantne podatke samo z analizo vsebine sporočil. Tudi v primeru, ko lingvist do takih podatkov pride, je njihova vrednost le hipotetična. Uspešni primeri, ki so predstavljeni v strokovni literaturi, bolj opozarjajo na možnosti uporabe forenzične lingvistike, ne pa na dejansko stanje. V praksi je gotovo kar nekaj analiz, ki so pri opisu storilca brcnile v temo ali pa s kriminalistično neuporabnimi ugotovitvami niso prispevale k uspehu preiskave.

Postavlja se vprašanje, ali lahko laiki (na primer kriminalisti), torej ne lingvisti, iz besedila sklepajo na nekatere demografske in osebnostne značilnosti pisca besedila in koliko so te

ugotovitve veljavne. Jasno je, da stilistične analize tega ne zmorejo, socio-psiholingvistična analiza pa je mogoča, saj jo je mogoče narediti na osnovi izkušenj in nekaj specifičnega znanja.

Leta 2008 smo izvedli eksperiment, s katerim smo ugotavljali, kaj in koliko so laiki, študenti Fakultete za varnostne vede UM (58 študentk in 22 študentov), razbrali iz vsebine besedil. Iz sedmih krajših besedil različnih avtorjev so skušali sklepati predvsem o nekaterih demografskih značilnostih avtorjev ter še o nekaterih drugih podatkih, na kar jih je pač navedlo dano besedilo.

Študentom je bilo v ocenjevalnem vprašalniku predstavljenih sedem besedil piscev obeh spolov, različne izobrazbe in različne starosti. Zaposlili smo jih, naj pri vsakem besedilu izmed ponujenih možnosti obkrožijo po njihovem mnenju ustrezen spol, ustrežno starost in ustrežno stopnjo izobrazbe. Respondenti so morali vsako izbiro utemeljiti in izraziti še stopnjo prepričanosti o pravilnosti odgovora. Pozvali smo jih tudi, naj poskusijo ugotoviti še nekatere druge lastnosti piscev, na primer geografsko poreklo, poklic, interese, osebnostne značilnosti in značaj.

Kot primer navajamo prepisani besedili prvega in sedmega pisca.

1. Seveda – denar! Danes imamo toliko izdatkov – stanovanje, hiša, avto, počitnice, šolanje...a ga je sploh kdaj dovolj? Zame je denar delo in lumparija. Zakaj? Preprosto zato, ker se moram za zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb zanj še kako potruditi – delati. In lumparija? Zaradi njega ljudje med sabo tekmujejo, se sovražijo, postanejo odvisni od najrazličnejših stvari, vojskujejo itd. Ljudje so denar – kupe papirja in na tone kovine zamenjali za osnovne življenjske vrednote, kot so: prijateljstvo, ljubezen, sreča...Pa naj zaključim. Kdor je ljubljen in ljubi je bogatejši od vseh kraljev sveta, pa čeprav ima nad sabo samo zvezdno nebo in mu je postelja trava zelena, a v duši lahko vriska in prepeva! Torej denar ni vse!

Besedilo je napisala ženska, stara 34 let, kemijska tehničarka. Je invalidsko upokojena, samohranilka, živi s starši v družinski hiši v okolici Celja.

7. Denar mi pomeni zelo veliko, brez njega ne morem živeti zato sem delala in poznala, že, ko sem bila zelo majhe otrok sem že ko sem psomnila osem let se veliko dela na njivi namesto, da bi šla v šolo spoštujem, ga denar samo nimamga veliko drugače pa imam najrajši slovenskega. Zato bi nanjega dala samo Evropski znak. Denar je zmeraj za pazit in ga lepozlagati v denarnico, denar se zmeraj suče kot voda, vesi ga imamo radi in vsi da porabimo. Če biga imela veliko bi si doma vse dala na kmetij vse po lepšati pa še drugo nemorem,

ker sem brez potrebe na domu tu pa jim preveč plačam in mi dajo premalo denarja.

Besedilo je napisala ženska, stara 57 let, nedokončana osnovna šola. Upokojenka, shizofrena, v domu oskrbovancev že 12 let.

Kako uspešni so bili študenti pri »profiliranju« piscev?

Za prvi tekst so študenti v 75 odstotkih pravilno določili spol in v 62 odstotkih starostno skupino. Manj uspešni so bili pri določanju izobrazbe. Avtorici besedila so v 44 odstotkih prisodili srednješolsko izobrazbo (pravilno) in v 50 odstotkih visokošolsko izobrazbo.

Utemeljitev za ženski spol: piše o vrednotah, poudarek je na čustvih, poetičnost, opevanje ljubezni, gospodinjstvo, razlaga na dolgo in široko.

Utemeljitev za starostno kategorijo 25–34 let: je že v službi, že ima stanovanje, hiša, avto, počitnice, ima otroke, skrb za življenjske potrebe.

Utemeljitev za srednješolsko izobrazbo: preprost tekst, ima nizko plačo, mora trdo delati, ima malo denarja, ker še študira.

Za drugi tekst so študenti soglasno ugotovili, da je avtorica besedila ženska. Največ (80 odstotkov) jih je bilo precej in povsem prepričanih, da je stara več kot 65 let. V 91 odstotkih so se respondenti pravilno odločili za osnovnošolsko izobrazbo avtorice besedila.

Utemeljitev za ženski spol: glagol, razvidno iz besedila, ker je skrbna, polepšanje doma.

Utemeljitev za starostno kategorijo: ker je delala na kmetiji, ker je v domu, slovnične napake.

Utemeljitev za osnovnošolsko izobrazbo: nedokončana OŠ, pravopisne napake, delala je na njivi, namesto da bi se šolala.

Nihče ni opazil duševne motnje avtorice, ki se kaže v miselni razrahljanosti. Dojeli so jo kot slabo pismenost. Klinični psiholog ali psihiater bi znake patologije gotovo opazil.

Poskušali smo ugotoviti, kolikšno zmožnost socio-psiholingvističnega profiliranja imajo osebe, ki niso ne lingvisti in ne psihologi. Pokazalo se je, da laiki lahko uspešno ocenijo nekatere demografske značilnosti piscev, nakazujejo pa se tudi možnosti, da zmorejo prepoznati nekatere psihične poteze in značilnosti pisca.

Tako so študenti umestili pisce v pravilne starostne skupine in jim pripisali pravilno stopnjo izobrazbe v veliko večji meri kot pa po slučaju, torej če bi samo ugibali. Pri določanju spola pisca so bili še bolj uspešni, v povprečju kar v 75 odstotkih.

Kaj pomeni to za kriminalistično preiskavo? Predvsem, da se kriminalistom splača potruditi in analizirati napisano besedilo, čeprav nimajo lingvističnega in tudi ne psihološkega znanja. Zavedati pa se morajo, da so njihove ugotovitve samo domneve, ki jim lahko pomagajo razrešiti primer, primera samega pa seveda ne rešijo. Dobro pa bi bilo, če bi pridobili nekaj znanja za lingvistično analizo, ki bi verjetnost njihovih analiz gotovo povečalo.

7 Zaključek

V prispevku smo poskušali prikazati osnovni oris forenzične lingvistike in poudariti možnosti njene uporabe tudi v preiskovanju kaznivih dejanj. V Sloveniji se s problematiko forenzične lingvistike sistematično nihče ne ukvarja, tudi literature na to tematiko skoraj ni, zato smo v prispevku navajali primere in rezultate raziskav iz tuje literature, ki pa jih ne moremo neposredno prenašati v naše kulturno okolje.

Maver (2009) v prispevku »Slovenska kriminalistika: quo vadis?« ugotavlja, da novim metodam v kriminalistiki v Sloveniji nismo namenili dovolj strokovne in raziskovalne pozornosti in da tudi nismo sistematično razvijali lastnega znanja. V temeljitem pregledu okoli 200 objav in raziskav za obdobje šestdesetih let niti enkrat ne omeni pojmov, kot so forenzična lingvistika, stilistika, sociolingvistika in psiholingvistika. S področjem lingvistike se ukvarjajo jezikoslovci, njihove ugotovitve pa se ne prenašajo na področje kriminalističnega preiskovanja.

V kriminalistični policiji pri nas nimamo strokovnjaka za forenzično lingvistiko in zato tudi resnejših analiz s tega področja ni. S problematiko forenzične lingvistike se največkrat srečujejo na Uradu za varnost in zaščito, ko analizirajo pisne grožnje in žalitve, ki jih varovane osebe prejemajo od različnih anonimnih piscev. Z analizo skušajo ugotoviti, kdo naj bi anonimko napisal, predvsem pa stopnjo ogroženosti varovane osebe. Imajo sicer izdelan sistem analize in ocene, ki pa temelji bolj na zdravorazumskih kot pa na strokovnih in znanstvenih spoznanjih.

Pri preiskovanju nekaterih kaznivih dejanj (navidezni samomori, goljufije, ponarejanje ipd.) in pri ocenjevanju stopnje tveganja grozljivih in izsiljevalskih pisem bi gotovo potrebovali tudi strokovnjake s področja stilistične, sociolingvistične in psiholingvistične analize, je pa to področje pri nas popol-

noma zanemarjeno. Tudi v bližnji prihodnosti se verjetno na tem področju ne bo nič spremenilo in tako na žalost ostajamo na ravni ljubiteljstva.

Literatura

1. Corney, M. W. (2003). **Analysing E-mail Text Authorship for Forensic Purposes**. Magistrsko delo, Brisbane, Queensland University of Technology, School of Software and Data Communications.
2. Coulthard, M. (1998). Making texts speak: The work of the forensic linguist. *Studia Anglica Posnaniensia. International Review of English Studies*, 1. januar 1998.
3. Coulthard, M., Johnson, A. (2007). **An Introduction to Forensic Linguistics: Language and Evidence**. New York: Routledge.
4. Davis, L. (2008). Text study helps to convict criminals. *Liverpool Daily Post*, 8. september 2008, str. 8. <http://proquest.umi.com/pqweb?did=1550330131&Fmt=3&clientId=70262&RQT=309&Vname=PQD>, 6. november 2009.
5. Fitzgerald, J. R. (2007). The FBI's Communicated Threat and Assessment Database History, Design, and Implementation. **FBI Law Enforcement Bulletin**. Februar 2007, str. 6-9.
6. Geberth, V. J. (2006). **Practical homicide investigation: tactics, procedures and forensic techniques**. Boca Raton: CRC/Taylor & Francis.
7. Geracimos, A. (2006). Forensic Linguists Solve Crime Using English Mastery. **The Washington Times**, november 2006, 21 (10).
8. Gudjonsson, G. H., Haward, L. R. C. (1998). **Forensic Psychology. A guide to practice**. London: Routledge.
9. Horvat, L. (2005). Psiholingvistika in njene razsežnosti. **Panika**, letnik IX, št. 3.
10. Maver, D. (2009). Slovenska kriminalistika: Quo vadis? **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 60/4: str. 277-291.
11. Mc Menamin, G. R. (2002). **Forensic Linguistics: Advances in Forensics Stylistics**. Florida: CRC Press.
12. O'Donoghue, A. (2009). Vital clues behind forged death note. *Herald & Post / Luton News*, 15. julij 2009. <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1816256191&Fmt=3&clientId=70262&RQT=309&Vname=PQD>, 6. november 2009.
13. Sadler, R. (2008a). Criminals brought to book by the way they write and talk. *Birmingham Post*, 8. september 2008, str. 5. <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1550325111&Fmt=3&clientId=70262&RQT=309&Vname=PQD>, 6. november 2009.
14. Sadler, R. (2008b). Literary style block for criminals. *The Yorkshire Post*, 8. september 2009. <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1819815461&Fmt=3&clientId=70262&RQT=309&Vname=PQD>, 6. november 2009.
15. Smith, S. S., Shuy, R. W. (2002). Forensics psycholinguistics: Using language analysis for identifying and assessing offenders. **The FBI Law Enforcement Bulletin**, april 2002, str. 16-21.
16. Swanson, C. R., Chamelin, N. C., Territo, L. (1992). **Criminal Investigation**. New York: Mc Graw-Hill.
17. Townley, L. (2004). Text crime. **Police Review**, 112 (5775), str. 24.
18. Warrell, J. (2006). When nouns and verbs lead to 30-to-life. **Long Island Business News**, 24.-30. marec 2006, str. 18A.
19. Willis, J. (2008). The text trap. *Northern Echo*, 27.2.2008, str. 18. <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=1440974831&Fmt=3&clientId=70262&RQT=309&Vname=PQD>.

Forensic linguistics in a criminal investigation

Peter Umek, Ph.D., Professor of Criminalistic Psychology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia.

Petra Čarman, A Graduate in Criminal Justice and Security Studies, University of Maribor, Slovenia.

The paper deals with forensic linguistics, a discipline that is scarcely known in Slovenia. It presents its more important areas, such as forensic phonetics, semantics, pragmatics and, above all, forensic stylistics, sociolinguistics and psycholinguistics. Forensic stylistics is used to establish the authorship of a given text, while the findings of sociolinguistics and psycholinguistics are applied in writing a personality profile of an unknown offender if he communicates with the police, mass media or victims (threatening letters, various messages). The paper also presents some recent analyses of SMS messages.

The paper also contains the results of a pilot study, conducted to discover the extent to which lay persons are capable of establishing certain demographic and other personality characteristics in the text of an anonymous writer. Although students of the Faculty of Criminal Justice and Security were able to establish the gender, age and education of an unknown writer, they were less successful in establishing other personality characteristics of writers.

The results of the study indicate that criminal investigators could, with appropriate education and training, undertake at least basic sociolinguistic and psycholinguistic analysis themselves.

Key words: forensic linguistics, forensic stylistics, sociolinguistics, psycholinguistics, writer's profile

UDC: 801 + 340.6 : 343.982.3